

DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2023.1.11>

УДК 37.09(474):172.4

Олена Акіліна

ORCID iD 0000-0001-9968-4921

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління
Факультету економіки та управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Л. Лук'яненка, 13-Б, 04207 Київ, Україна,
o.akilina@kubg.edu.ua

Алла Панченко

ORCID iD 0000-0002-4757-0583

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри управління
Факультету економіки та управління,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Л. Лук'яненка, 13-Б, 04207 Київ, Україна,
a.panchenko@kubg.edu.ua

Co-funded by the
European Union

ПРАКТИКИ МИРОТВОРЧОЇ ОСВІТИ ЛАТВІЇ ТА ЕСТОНІЇ

У статті узагальнено та критично проаналізовано досвід окремих країн Балтії в галузі виховання миру, окреслено кращі миротворчі практики та миротворчі тенденції у світлі сучасних українських реалій. Впроваджуючи миротворчу освіту, Україна має враховувати необхідність вирішення таких проблем: визнання та повага до мультикультуралізму, залучення місцевих громад до освітньої політики; примирення, боротьба з несправедливістю та наслідками конфлікту.

У дослідженні використовується комплекс методів наукового пізнання, що застосовуються в гуманітарних і соціальних науках, зокрема, методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії та узагальнення. Значна частина інформаційної бази дослідження сформована під час стажування в університетах Латвії та Естонії.

Узагальнюючи результати дослідження можна констатувати, що в освіті країн Балтійського регіону відбулися наступні основні події, що спрямовані на впровадження ефективних практик в галузі миротворення: наголос на трансформаційних компетенціях та соціально-емоційних навичках при формуванні освітніх програм; звернення уваги на метакогнітивні можливості здобувачів освіти; впровадження ефективних інтерактивних форм навчання здобувачів освіти; розвиток навчання миротворчим навичкам на різних освітніх рівнях; розвиток неформальної миротворчої освіти.

Ключові слова: заклад освіти; здобувачі освіти; метакогнітивні можливості. миротворча освіта; соціально-емоційні навички; трансформаційні компетентності.

ВСТУП

Люди, зокрема українці, які на власні очі переживають збройні конфлікти, мають відігравати важливу роль у розбудові миру, оскільки володіють чітким баченням того, як може виглядати мир у їхній країні, в їх громадах, і прагнуть працювати над реалізацією цих цілей. У дослідженні проблем миротворення, проведеному Conciliation

Resources (2018) за участю молоді з п'яти різних конфліктних регіонів, визначено п'ять ключових змін, що необхідно внести, щоб молоді люди мали можливість брати участь у створенні більш мирних суспільств: підтримувати бачення миру молоддю; створити простір для участі молоді в політичних процесах; сприяти та підтримувати гідні засоби до існування; підтримувати освіту та розбудову потенціалу для миру, а також сприяти діалогу й обмінам між громадами. Підтримуємо думку, що недовикористання потенціалу молоді шкодить зусиллям з розбудови миру. Багато проблем, з якими стикається молодь, можливо вирішити шляхом широкого запровадження формальних та неформальних практик миротворчої освіти.

О. Toruzov et al. (2021) у дослідженні стверджують, що знання загальнолюдських цінностей загалом і загальноєвропейських зокрема та їх вплив на процес надання освіти нинішнім і майбутнім поколінням можуть стати основою для розбудови згуртованої світової спільноти. У цьому контексті роль освіти є неоціненною. Щоб жити в мирі та злагоді довгі роки, люди повинні визнавати та поважати різноманітність у глобальному суспільстві. Це стане можливим лише за умови, що зміст освітніх програм, зокрема університетських, забезпечить формування необхідних знань та навичок для успішної реалізації та мирного співіснування в соціумі, а також надасть наступним поколінням розуміння європейської та світової культури й мультикультурності.

Пандемія COVID-19 поставила перед освітою нові виклики, оскільки значна частина учасників освітнього процесу (це стосується й працівників з інших секторів економіки) при дистанційному форматі навчання (зайнятості) почала відчувати проблеми емоційного вигорання. Як відомо, серед симптомів прояву цієї проблеми є поява агресивної поведінки, зокрема: злість, підвищена дратівливість, напруженість тощо. Автори дослідження J. Dehtjare et al. (2022), визначаючи ключові фактори розвитку вищої освіти в Латвії з урахуванням наслідків COVID-19, також приділили увагу вищезазначеним викликам. Більш глибоко зазначені зміни, що мають потенційні наслідки для здобувачів освіти, проаналізовано в Прогнозі ОЕСР щодо освітньої політики (OECD, 2021). Серед проблем здобувачів освіти, які було виокремлено в дослідженні – порушення стосунків із собою та з іншими.

У сучасній глобальній ситуації питання спільного життя в мирі та злагоді стає все більш важливим і є викликом для всіх, у тому числі для освітнього сектору. Нині заклади освіти розглядаються як суб'єкти, які здатні покращити або погіршити мирну ситуацію в громаді. Саме заклад освіти є найбільш відповідним каналом або засобом, який може сприяти розвитку мирного та гармонійного суспільства, а його місію можна визначити словами Жака Делора, Голови Міжнародної комісії з питань освіти XXI століття, який представляв подібну ідею у звіті ЮНЕСКО: «навчитися жити разом, навчитися жити з іншими». Підтримуємо ідею авторів дослідження R. Setiadi et al. (2017), що отримання результату навчання, названого Ж. Делором, ймовірно, є однією з головних проблем у сучасній освіті, оскільки заклади освіти приймають людей різного походження та змушені мати справу з різноманітними прямими наслідками гніву та агресії, а також такими непрямими наслідками, як труднощі з навчанням та особистим пристосуванням.

Автори дослідження M. Ernst, M. Bilagher (2018) прийшли до висновку, що результати миротворчої освіти мають визначатися навичками міжкультурного спілкування, які поєднують когнітивні та некогнітивні характеристики. Авторки статті поділяють думку, що означені навички є життєво важливими для того, щоб люди та країни могли процвітати у все більш складному, взаємопов'язаному та швидко мінливому світі. Країни, в яких люди розвивають ці навички, навчаються протягом життя та повною мірою й ефективно використовують їх на роботі та в суспільстві, є

більш продуктивними та інноваційними, а їх суспільства більш злагодженими та мирними.

Підтримуємо ідеї S. Hymel, L. Darwich (2018), які, спираючись на Концепцію Social and Emotional Learning (SEL), обґрунтовують, як її можна реалізувати за допомогою різних освітніх стратегій, включаючи програми, відносини між викладачем і здобувачем освіти, спільне навчання, підходи до дисципліни й до мирного врегулювання конфліктів. Дослідниці стверджують, що зміцнення миру шляхом сприяння соціальному та емоційному розвитку через освіту дає надію майбутнім поколінням.

Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD, 2021) серед пріоритетів освітньої політики також акцентує: підтримку розвитку соціальних та емоційних навичок здобувачів освіти, трансформаційних компетентностей (критичне мислення, налаштованість на зростання, креативність, відкритість і відповідальність); цілісні і відчутні підходи для сприяння позитивній взаємодії між здобувачами освіти та запобігання шкідливим діям, таким як залякування та кіберзалякування.

Процвітаюча демократія з її миротворчою позицією покладається на знання, навички та залученість своїх громадян, стверджується в іншому дослідженні Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD, 2023). Багато країн ОЕСР, зокрема Балтійського регіону, запровадили програми та політику, спеціально спрямовані на розвиток громадянських навичок і цінностей у закладах освіти.

У світовій практиці застосовано багато освітніх технологій, методів і моделей, щоб заохотити здобувачів освіти розвивати необхідні знання та навички в галузі миротворення, підходів до формування відповідальних громадян, проте питання імплементації кращих зразків таких практик в Україні потребує подальшого вирішення.

Метою статті є вивчення кращих практик в галузі миротворчої освіти, що використовуються в Латвії та Естонії та можуть бути імплементовані в освітній процес українських закладів освіти.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні використано комплекс методів наукового пізнання, що застосовуються в гуманітарних і соціальних науках, зокрема, методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії та узагальнення. На основі критичного аналізу було виявлено та наведено найбільш успішні практики у сфері виховання миру, що має сенс використовувати в межах формальної та неформальної освіти в Україні. Інформаційна база дослідження отримана під час стажування у Вищій школі менеджменту інформаційних систем (ISMA, Рига, Латвія) в рамках проекту ЄС Еразмус+ «Миротворча освіта заради консолідованої та людиноцентричної Європи» 101094420 (Грантова Угода № 101094420 – РеаЕСН), в Талліннському технологічному університеті (TalTech, Естонія) в рамках іншого проекту. Було враховано масштабні наукові дослідження, дотичні до виховання миру в європейському просторі, зокрема в Балтійському регіоні, а також участь у програмі навчання в рамках проекту «Фінська підтримка реформи української школи», який дав краще уявлення щодо суті фінських миротворчих практик, які нині успішно запроваджені в країнах Балтії.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Позитивні зразки досвіду у сфері миротворчої освіти вивчалися нами в таких країнах Балтійського регіону, як Латвія та Естонія, яким належить особливе місце серед нових незалежних держав. Ці країни завжди проводили свою незалежну політику,

спрямовану проти відновлення радянської тоталітарної системи. Громадяни країн Балтії, переконані в особистій, безумовно західній ідентичності, схвально сприйняли повернення до цінностей західного світу, від якого були відторгнені радянською агресією та багаторічною окупацією.

Миротворчу освіту автори дослідження розглядають як процес набуття знань, навичок і поведінки, які дозволяють бути успішними та жити в гармонії із собою й навколишнім світом, що, у свою чергу, забезпечує розуміння цінностей ненасильницького спілкування та миротворення.

Проблематика миротворчої освіти є досить популярною, їй присвячена велика кількість досліджень по всьому світу. У своєму попередньому дослідженні (Pich, Akilina, Panchenko, 2020) ми занурювалися в теоретичне підґрунтя цього питання, проте представлене дослідження має прикладний характер щодо запровадження ефективних миротворчих практик в окремих балтійських країнах.

Ми спиралися на погляди професора I. M. Harris (2004), який вивчав еволюцію теорії миротворчої освіти та її вплив на сучасні теорії, що спрямовані на попередження загроз різних проявів насильства. Дослідник виділив 5 напрямів диверсифікації миротворчої освіти: міжнародна освіта, освіта з прав людини, освіта для розвитку, освіта з питань довкілля та освіта з розв'язання конфліктів. Враховуючи обмеження цієї наукової публікації, ми сфокусувалися в основному на питаннях освіти для розвитку.

Ми також виходили з позиції, сформованої на основі опанування теорії миротворчої освіти, що саме знання є запорукою ефективного виховання в дусі миру та формування правильного світогляду. Й тут доцільно згадати праці професора H. Danesh (2006), основоположника інтегративної теорії миру, який серед передумов ефективного виховання в дусі миру назвав світогляд, заснований на знаннях, та зорієнтовані на мир навчальні програми, що формують відповідні знання, вміння та навички.

Нині в галузі миротворчої освіти, як уже було зазначено, актуалізуються дослідження, спрямовані на визначення переваг Концепції SEL, що спрямована на озброєння здобувачів освіти знаннями, вміннями та навичками ефективної соціалізації, розвитку емоційного інтелекту, а також формування навичок турботи про інших, розв'язання конфліктів тощо.

Ми також вважаємо, що навчання здобувачів освіти соціальним та емоційним навичкам у вітчизняних закладах загальної середньої освіти та продовження їх розвитку у закладах вищої освіти є надзвичайно актуальним в умовах сьогодення, оскільки саме ці навички можуть сприяти позитивному розвитку дітей і молоді, розширюючи можливості вибору просоціальних, ненасильницьких способів побудови відносин з іншими, що важливо зараз та не втратить своєї значущості в післявоєнній Україні.

Проте ми також дотримуємося позиції, що для української молоді надзвичайно цінними будуть комплексні знання й навички, пов'язані з розумінням процесів формування в людини почуття приналежності і справедливості, вміння працювати в команді, взаємодіяти з іншими, а також уміння швидко вчитися. Тобто формування у вітчизняних здобувачів освіти сучасних soft skills забезпечить не лише їх успішну самореалізацію на ринку праці, який нині переживає одну з найпотужніших криз (що ймовірно посилиться в післявоєнний період), але й знизить прояви ними агресивної поведінки в соціумі. Наша позиція посилюється результатами дослідження World Economic Forum (WEF) (2020), яке доводить, що новітні технології освіти вимагають формування в молоді насамперед навичок, що сприятимуть продуктивній участі не лише в освітньому процесі, а й в соціумі взагалі.

Досліджуючи практики закладів вищої освіти Латвії та Естонії, ми шукали підтвердження практичної реалізації бачення миротворчої освіти (зокрема, освіти для

розвитку), отриманого після опрацювання найкрупніших сучасних досліджень у галузі європейської миротворчої освіти. Ми звернули увагу на те, що особливе значення в досліджуваних країнах приділяється формуванню таких трансформаційних компетентностей, як здатність до критичного, креативного мислення, вміння продукувати ідеї, приймати рішення, а також навичок підприємництва, оскільки це дає можливість створення економічно стабільних громад, що є підґрунтям соціальної злагоди та миру в них. Характерною рисою європейських, зокрема прибалтійських закладів вищої освіти є функціонування при них бізнес-інкубаторів, і саме на них покладається основне завдання щодо формування вищезазначених навичок.

У процесі проходження стажування була можливість ознайомлення з роботою Бізнес-інкубатора у Вищій школі менеджменту інформаційних систем (ISMA, Рига, Латвія), створеного з метою активування інтересів студентів до відкриття та розвитку власного бізнесу й формування відповідних трансформаційних навичок. Завдяки діяльності бізнес-інкубатора студенти ISMA мають можливості: брати участь у навчальних заходах (конференціях, семінарах, майстер-класах); отримувати консультації щодо відкриття бізнесу, фінансового планування, бухгалтерського обліку, маркетингу, права, ведення документації та інших питань; створювати бізнес-плани та розпочинати свій бізнес.

Значно далі в цьому напрямку просунувся Талліннський технологічний університет (TalTech, Естонія), заснувавши спільно з Університетом Аалто (Фінляндія), Forum Virium Helsinki (інноваційна компанія міста Гельсінкі, Фінляндія) та Міністерством економіки та комунікацій Естонії так званий «FinEst Center for Smart Cities» (FinEst Centre). Метою FinEst Center є покращення міського середовища шляхом запровадження нових технологій. Тобто мова йде про створення міжнародного центру досліджень і розробок, до роботи якого активно долучаються студенти університету.

Впевнені, що Україна має великий потенціал для реалізації прибалтійського досвіду функціонування бізнес-інкубаторів при університетах, та розвитку дослідницьких університетів. Проте основною перешкодою на цьому шляху залишається невирішене питання визначення правового статусу і врегулювання діяльності бізнес-інкубаторів, зокрема студентських.

В організації освітнього процесу латвійські заклади вищої освіти спираються на Керівні принципи розвитку освіти на 2021–2027 роки (OECD, 2020). Зазначений документ дає опис того, як Латвія має озброїти своїх громадян навичками для процвітання на роботі та в суспільстві, а також містить докази про сильні та слабкі сторони латвійської системи освіти. Серед пріоритетних цей документ також акцентує когнітивні, соціальні та емоційні навички.

Як уже зазначалося, пандемія COVID-19 спровокувала посилення проблем емоційного вигорання, яке, у свою чергу, породжує проблеми агресивної поведінки учасників освітнього процесу. Авторки статті на власному досвіді відчули та продовжують відчувати подібні проблеми у своєму освітньому оточенні, тому нами було приділено окрему увагу питанню того, як долають цю ситуацію в досліджуваних закладах вищої освіти.

Зокрема латвійські заклади вищої освіти звернули свою увагу на важливість формування в здобувачів освіти ширшого набору некогнітивних і складних навичок. Оскільки багато університетів перейшли на онлайн-навчання, незалежно від наявності відповідного обладнання, цифрового підключення, навчального простору чи цифрових навичок. Керівництво закладів зрозуміло залежність повноцінної реалізації освітнього процесу від наявності в студентів метакогнітивних можливостей, тобто усвідомлення та розуміння своїх внутрішніх процесів і суб'єктивних переживань. Латвійські заклади освіти під час карантину пропонували широку психологічну або соціальну підтримку

учасникам освітнього процесу через онлайн-платформи або гарячі телефонні лінії. Все це дало можливість не лише підтримувати належну якість навчання в дистанційному форматі, але й попередило прояви агресії та конфліктів в освітньому середовищі, окрім того сприяло формуванню навичок самопізнання, що мають безпосереднє відношення до миротворчості.

Естонські заклади вищої освіти, зокрема TalTech, у зазначений період активізували співпрацю і з загальноосвітніми школами задля забезпечення підтримки молоді та шкіл у сфері ІТ-освіти та просування кібербезпечної поведінки серед учнів.

На жаль, для більшості вітчизняних закладів освіти забезпечення благополуччя здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників ні під час пандемії, ні в нинішніх умовах широкомасштабного вторгнення рф, не стало пріоритетним завданням. Частина закладів взагалі пішли хибним шляхом «лібералізації» оцінювання знань здобувачів освіти з метою уникнення конфліктних ситуацій та збереження контингенту.

Цікавим для нас є досвід Естонії щодо широкомасштабних опитувань, які дозволяють освітнім системам моніторити емоційне благополуччя великої кількості здобувачів освіти. Подібним чином Естонія збирала відгуки зацікавлених сторін щодо дистанційного навчання та інших форм екстреної психологічної допомоги на початку пандемії COVID-19 та використала їх для розроблення рекомендацій щодо впровадження дистанційного навчання. Далі було здійснено ширше дослідження дистанційного навчання, проведене Міністерством освіти та досліджень і Талліннським університетом, яке дало довгострокові рекомендації щодо розвитку школи та організації навчання (OECD, 2021).

Цікавим прикладом врахування вимог стейкхолдерів та розв'язання проблеми забезпечення рівних можливостей здобуття якісної освіти може бути естонська програма Noored Kooli. Зазначена програма допомагає запобігти перериванню освітнього шляху, залучаючи до сфери освіти мотивованих людей з інших сфер. Протягом двох років учасники програми Noored Kooli проходять ґрунтовне навчання, а також отримують підтримку менторів Noored Kooli та викладачів Талліннського університету. Щодня акцентуючи свою увагу на підтримці здобувачів освітнього процесу та формуючи у них вміння навчатися, учасники програми перебувають в авангарді боротьби за скорочення освітньої нерівності.

Важливе значення в досягненні завдань миротворчої освіти належить формальному освітньому контенту. Зокрема, в Латвії можна виділити декілька найкращих університетів, які пропонують курс «Дослідження миру та розв'язання конфліктів» для освітньо-професійних програм бакалаврського або магістерського рівня: у Латвійському університеті як частину програм «Культурна та соціальна антропологія», «Міжнародна економіка та комерційна дипломатія»; у Вентспільському університеті прикладних наук (Освітньо-професійна програма «Менеджмент»), в Академії мистецтв Латвії (як частина академічної програми «Мистецтво»).

В ISMA, зокрема, для вивчення пропонується курс «Сучасні підходи до формування навичок ненасильницького спілкування у міжкультурному просторі» та курс «Міжкультурна комунікація в європейському просторі миротворчої освіти». У цих навчальних курсах використовується спеціально розроблена методика дискусії з кейсом фактів, тверджень та питань з відеопровокаціями.

Опановуючи практики миротворчої освіти в досліджуваних університетах, ми зрозуміли, що важливу роль у формуванні навичок миротворення відіграють інтерактивні методи навчання та новітні технології, що використовуються в освітньому процесі. Зокрема, інтерактивне навчання в ISMA забезпечується шляхом моделювання життєвих і професійних ситуацій, використання рольових ігор та методів, що

забезпечують умови пошуку, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв'язання проблем. Тобто викладачі, по суті, стають проєктувальниками та консультантами, активно спрямовуючи студентів до самостійного творчого пошуку розв'язку навчальних завдань. Найбільш поширеними методами інтерактивного навчання в ISMA є кейс-метод, метод дискусії, метод проєктів, рольові і ділові ігри.

Центр освітніх технологій в TalTech також пропонує інтерактивні методи навчання та новітні технології, що використовуються в освітньому процесі. Окремий інтерес становить Лабораторія викладання та навчання TalTech, яка пропонує сучасне навчальне середовище, що підтримує використання різних інноваційних сценаріїв навчання.

Оцінюючи названі методи навчання та освітні технології, можна зазначити, що Нова освітня стратегія Київського університету імені Бориса Грінченка, яка реалізується з 2017 року, в значній мірі вже забезпечила впровадження подібних практик. Проте масштабного впровадження ефективних методів інтерактивного навчання в українських закладах вищої освіти ще не констатуємо.

Окрім формального освітнього контенту з питань миротворення, ми мали також можливість побачити приклад неформального. Мова йде про ситуацію, коли цінності миротворення можуть бути неявними та опановуватися здобувачами освіти неформально в результаті їхнього досвіду навчальної діяльності або як частина їх університетського життя. У квітні 2021 р. Глобальна кампанія за миротворчу освіту (GCPE) (The Global Campaign for Peace Education, 2021) провела опитування, орієнтоване на молодь, щоб краще зрозуміти рівень обізнаності й інтересу до миротворчої освіти та соціальної справедливості серед молоді старших класів і студентів. У цьому дослідженні робиться висновок про те, що в закладах освіти явно не вистачає формальної миротворчої освіти, незважаючи на помітний інтерес до неї. Проте навчання миру за своєю суттю керується громадою, і саме цей громадський аспект найбільше цікавить молодь. Тому серед запропонованих заходів є рекомендація щодо створення у закладах освіти клубів, які навчатимуть миротворенню здобувачів освіти, й одночасно створюватимуть простір для налагодження зв'язків у громаді.

Подібні практики вже застосовуються в ISMA. Мова йде про організацію молодіжного дискусійного клубу «PRO ET CONTRA». Тут молодь обговорює найактуальніші теми сучасного життя, розмірковує, шукає в суперечках відповіді на важливі питання, вчиться відстоювати свою позицію, слухати і чути не лише себе, що є важливим підґрунтям для формування soft skills та навичок ненасильницького спілкування.

Окремим завданням проєкту «Миротворча освіта заради консолідованої та людиноцентричної Європи» (PeaECH), до якого долучені авторки статті, було ознайомлення з впровадженням у роботу естонських закладів освіти фінської програми KiVA. Це програма протидії булінгу, що базується на десятилітніх масштабних дослідженнях булінгу та його механізмів. Вона ґрунтується на трьох основних елементах: профілактика, втручання та моніторинг. Детальний розгляд цього питання виходить за межі даної статті, але побачені нами навчальні матеріали для здобувачів освіти та їхніх батьків, онлайн-ігри, формати інфоднів та спеціальні уроки, цілком доцільно впроваджувати в українських закладах освіти.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження, ми виділили такі елементи практик миротворчої освіти в Латвії та Естонії, які є доцільними для впровадження в Україні:

- наголос на соціально-емоційних навичках та трансформаційних компетентностях під час формування освітніх програм;
- особлива увага на метакогнітивних можливостях здобувачів освіти;
- впровадження ефективних інтерактивних форм навчання здобувачів освіти;
- розвиток навчання миротворчим навичкам на різних освітніх рівнях;
- розвиток неформальної миротворчої освіти.

Потрібно констатувати, що миротворча освіта наразі не має широко прийнятої методології оцінювання. Це може відбуватися через відсутність узгоджених цілей навчання. Натомість освітні програми миру, як правило, оцінюють заходи для безпосереднього досягнення миру, оминаючи потребу в результатах навчання. Виходячи з цього, для України досвід країн Балтії у сфері миротворчої освіти цікавий тим, що в міру того, як у Центральній-Східній Європі послабився радянський вплив, у Балтійському регіоні не спостерігалось й досі не спостерігається етнічне насильство порівняно, наприклад, з громадянською та транскордонною війною на більшій частині колишньої Югославії. Іншим контрастом на пострадянському просторі була швидка консолідація демократії та ринкової економіки в країнах Балтії порівняно з припиненням руху до політичної та економічної свободи в інших пострадянських країнах.

Перспективи подальших досліджень. Відзначаючи популярність фінського досвіду миротворчої освіти в країнах Балтії, та враховуючи, що Фінляндія історично є сильною в освіті миру, планується продовження дослідження кращих світових практик в галузі миротворення на прикладі цієї країни.

Зміст статті відображає виключно думку авторів, Виконавче агентство з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури та Європейська Комісія не несуть відповідальності за використання інформації, що міститься у статті.

References

- Clemens, W. C. (2010). Ethnic peace, ethnic conflict: Complexity theory on why the Baltic is not the Balkans. *Communist and Post-Communist Studies*, 43 (3), 245–261. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2010.07.003>
- Conciliation Resources (2018). *Five ways to support youth inclusion in peacebuilding*. <https://www.c-r.org/news-and-insight/five-ways-support-youth-inclusion-peacebuilding>
- Danesh, H. (2006). Towards an integrative theory of peace education. *Journal of Peace Education*, 3 (1), 55–78. <https://doi.org/10.1080/17400200500532151>
- Dehtjare, J., Djakona, V., Lapaine, T., & Riashchenko, V. (2022). Changing approach to the development of higher education in Latvia: key drivers. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 44 (1), 13–19. <https://doi.org/10.15544/mts.2022.02>
- Ernst M., Bilagher M. (2018). *Assessing the achievement of learning outcomes in peace education*. [https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/en/theses/assessing-the-achievement-of-learning-outcomes-in-peace-education\(7ee99872-8db5-4159-9784-e4d23d4aa1e0\).html](https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/en/theses/assessing-the-achievement-of-learning-outcomes-in-peace-education(7ee99872-8db5-4159-9784-e4d23d4aa1e0).html)
- The Global Campaign for Peace Education (GCPE). *Youth Survey Report: Youth Knowledge & Interest In Peace Education* (2021). <https://www.peace-ed-campaign.org/youth-survey-report-youth-knowledge-interest-in-peace-education/>
- Harris, I. M. (2004). Peace education theory. *Journal of Peace Education*, 1 (1), 5–20. <https://doi.org/10.1080/1740020032000178276>
- Hymel, S., Darwich, L. (2018). Building peace through education. *Journal of Peace Education*, 15 (3), 345–357. <https://doi.org/10.1080/17400201.2018.1535475>
- Ilich, L., Akilina, O., Panchenko, A. (2020). Peculiarities of Implementation of Peace Education in Ukraine. In *Proceedings of the 35th International Business Information Management Association Conference (IBIMA) 1–2 April 2020 Seville, Spain* (pp. 2198–2206).
- OECD (2020). *OECD Skills Strategy Implementation Guidance for Latvia: Developing Latvia's Education Development Guidelines 2021–2027*. <https://doi.org/10.1787/ebc98a53-en>

- OECD (2021). *Outlook Policy Education 2021: Shaping Responsive and Resilient Education in a Changing World*. <https://doi.org/10.1787/75e40a16-en>
- OECD (2023). Engaging young citizens: Civic education practices in the classroom and beyond. *OECD Education Policy Perspectives*, 65. <https://doi.org/10.1787/2166378c-en>
- Setiadi, R., Kartadinata, S., Nakaya I. A. (2017). A Peace Pedagogy Model for the Development of Peace Culture in An Education Setting. *Open Psychology Journal*, 10, 182–189. <https://doi.org/10.2174/1874350101710010182>
- Topuzov, O., Malykhin, O., Usca, S., & Aristova, N. (2021). Ukrainian-Latvian comparative studies on university education: common European values and current challenges. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, 696–706. <https://doi.org/10.17770/sie2021vol1.6423>
- WEF (2016). *New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning Through Technology*. http://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf
- World Economic Forum (2020). *The Future of Jobs Report 2020*. <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020/in-full/chapter-2-forecasts-for-labour-market-evolution-in-2020-2025>

Стаття надійшла до редакції 10.03.2023

Прийнято до друку 30.03.2023

PRACTICES OF PEACEKEEPING EDUCATION IN LATVIA AND ESTONIA

Olena Akilina

ORCID ID 0000-0001-9968-4921

PhD in Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management,
Faculty of Economics and Management,
Borys Hrinchenko Kyiv University,
13-B L. Lukyanenko Str., 04207, Kyiv, Ukraine,
o.akilina@kubg.edu.ua

Alla Panchenko

ORCID ID 0000-0002-4757-0583

PhD in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management,
Faculty of Economics and Management,
Borys Grinchenko Kyiv University,
13-B L. Lukyanenko Str., 04207 Kyiv, Ukraine,
a.panchenko@kubg.edu.ua

The article summarizes and critically analyses the experience of the Baltic countries in the field of peace education and outlines the best peace-making practices and peace-making trends in the light of modern Ukrainian realities. When implementing peace education, Ukraine should take into account the need to solve the following problems: recognition and respect for multiculturalism, involvement of local communities in education policy; reconciliation, struggle against injustice and the consequences of conflict. The research uses a systematic approach that allows considering the education of peace in the education system. In addition, a set of methods of scientific knowledge used in the humanities and social sciences is used, in particular, methods of analysis, synthesis, induction, deduction, analogy, and generalization. A significant part of the information base of the research was formed during the internship at the universities of Latvia and Estonia. Summarizing the results of our research, we can say that the following main events took place in the education of the Baltic countries, aimed at the implementation of effective practices in the field of peacemaking: development of training in peacekeeping skills at various educational levels; emphasis on transformational competences, social-emotional skills and paying attention to the metacognitive capabilities of education seekers; development of more effective interactive forms of training for education seekers; development of informal peace education

Key words: *peace education; educational establishment; education seekers; transformational competences; social-emotional skills; metacognitive capabilities.*